

II. Meşrutiyet Döneminde Türk Tarih Düşüncesi

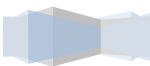
Mehmet Kaan Çelen

İstanbul, Ötüken Yayınları, Kasım 2013, 332 sayfa, ISBN:978-605-155-006-0

Tuba TEMEL*

Mehmet Kaan Çelen, 1981 yılında Edirne’de doğdu. 2004 yılında Trakya Üniversitesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu. Aynı üniversitede eğitim hayatına devam ederek yüksek lisans (2008) ve doktorasını (2013) bitirdikten sonra yine aynı üniversitede öğretim üyeliği yapmaya devam etmektedir.

** Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, İstanbul, tuba.historian@gmail.com

II. Meşrutiyet Dönemi Türk Tarih düşüncesini konu edinen bu çalışma, yazarın ifadesiyle doktora tezinin gözden geçirilmiş ve bazı değişiklikler yapılmış hâlidir.*

Kitap incelenmesine geçmeden önce çalışmanın amacının ne olduğunu bilmemiz bize fayda sağlayacaktır. Yazar, bu çalışmayı ele almasındaki amacı şöyle açıklıyor ; “*Bir dönemin tarih düşüncesini bilmek o dönemi anlayabilmek adına çok önemlidir. Bu çalışmada II. Meşrutiyet Döneminde Türk Tarih Düşüncesi konusunun seçilmiş olması, hem bizâtihi dönemin öneminden hem de dönemi anlayabilmek adına tarih düşüncesinin taşıdığı nisbî önemden neşet etmiştir. Çalışmanın amacı, Cumhuriyetin laboratuvarı şeklinde tanımlanan bu dönemin [II. Meşrutiyet dönemi] daha iyi anlaşılmasına, tarih düşüncesi gibi önemli bir kriterden yola çıkarak mütevazı bir katkı yapmaktır. Çalışma esas olarak, dönemin tarihçilerinin ve düşünürlerinin; tarih, tarihçilik, tarih yazımı, tarihin epistemolojisi, tarih metodolojisi, tarih eğitimi, tarihin faydası gibi konularda ne düşündükleri üzerine yoğunlaşmıştır.*”†

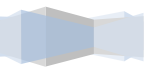
Kitap; önsöz, giriş, netice, kaynakça ve indeks kısımlarından hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde yazar, tarih kelimesinin tanımından başlayarak Batı’daki ve Osmanlı’daki gelişimine yer vermiştir. Osmanlı’daki tarihçiliğine başlamadan önce İslam dünyasındaki tarihçiliğin doğuşuna ve İbn Haldun’a değinilmiştir. Kitabın birinci bölümü II. Meşrutiyet Dönemi Tarih Düşüncesinde Tarih ve Tarihçilik adını taşıyor. Bu bölümde II. Meşrutiyet döneminde tarihin tanımının nasıl yapıldığı, umûmî tarihlerin nasıl yazılabileceği ve tarihî devirlerin Türk ve İslam tarihi için nasıl yapılabileceğine dair çeşitli yazarların görüşleri aktarılmıştır. Kitabın ikinci bölümü II. Meşrutiyet Dönemi Tarih Düşüncesinde Tarih Usulü ve Tarih Yazıcılığı’na ayrılırken, bu bölümün birinci kısmında dönemin yazarların Batılı pozitivistlerinden ve sosyologlarından nasıl etkilendiklerini ortaya koyduktan sonra, ikinci kısımda ise Osmanlı tarihçiliği üzerine yapılan tartışmalar ele alınmıştır. Son bölüm ise Fayda, Eğitim ve Kimlik Bağlamında II. Meşrutiyet Dönemi Tarih Düşüncesi adı altında tarihin faydalı mı zararlı mı olduğu tartışıldıktan sonra, Yusuf Akçura’nın *Üç Tarz-ı Siyaset* adlı makalesi bağlamında dönemin tarih düşüncesi ele alınmıştır.

Kitapla ilgili değerlendirmemize geçerse ilkin şöyle bir açıklama yapabiliriz; bu çalışma II. Meşrutiyet Döneminin araştırmacılar tarafından çok az çalışılmış olmasından dolayı bu alandaki boşluğa bir katkı getirmektedir. Zira yazarın da belirttiği üzere Cumhuriyet’e geçiş döneminde önemli fikir adamlarının yaşadığı bu dönem, tarih yazımında daha çok siyasî konuların ele alındığı bir dönem olarak bilinmektedir.

Yazarın bu çalışmasında görülen en büyük eksiklik siyasî gelişmelere hiçbir şekilde atıf yapılmamasıdır. II. Meşrutiyet döneminde tarihin ne anlama geldiği, tarih ve tarihçilik konuları

* Mehmet Çelen, “II. Meşrutiyet Döneminde Tarih Düşüncesi”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Edirne, 2013. [YÖK tez sayfasından ulaşılabilir.]

† Mehmet Kaan Çelen, II. Meşrutiyet Döneminde Türk Tarih Düşüncesi, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013), s. 11-12.

işlenirken dönemin siyasî atmosferinin zikredilmemesi, dönemi bilmeyenler açısından bazı bölümlerin havada kalmasına sebep olmuştur. Yazarın da sık sık belirttiği üzere bu dönemde Türkçülük akımı ortaya çıkmıştır. Ama bunun arka planında yaşanan Balkan Savaşları ve bunun ardından yaşanan İstanbul ve Anadolu'ya yapılan zorunlu göçler dönemin aydınlarının görüşlerinin değişmesine sebep olmuştur. Bu dönemdeki aydınları sadece savaş ve göçler değil aynı zamanda II. Abdülhamid'in (1876-1909) uzun süren istibdâd yönetimi sonrasında yaşanan fikrî ve siyasî özgürlük de etkilemiştir. Yaşanan bu fikir değişiklikleri kendisini her alanda gösterdiği gibi tarih alanında da belli edeceği aşikârdır. Fakat yazar, daha önceden de belirttiğimiz gibi sadece birkaç satır arasında yaşanan gelişmeleri zikretmiştir.

Çelen, kitabın değişik bölümlerinde II. Meşrutiyet döneminde tarih metodu ile ilgili kitapların hiç yazılmadığını belirtmiş, dönemin mecmualarında yayımlanan makalelerden ve ders kitaplarından yararlanarak çalışmasını ortaya koyduğunu belirtmiştir. Fakat çalışmada ikincil literatürden çok az yararlandığını görmekteyiz. (Mesela Büşra Ersanlı'nın *İktidar ve Tarih Türkiye'de Resmi Tarihin Oluşumu (1923-1939)* kitabı ve Osman Nuri Engin'in *Türkiye Maarif Tarihi* gibi çalışmaların kaynakçada olmaması büyük bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Büşra Ersanlı'nın II. Meşrutiyet Dönemi ile ilgili yazdıkları tarihçiler tarafından göz ardı edilemeyecek durumdayken, Engin'in *Maarif Tarihi* serisi ise o dönemde verilen dersler ve okutulan kitapların ne olduğuna dair en temel kaynaklardandır.) Özellikle son bölüme gelene kadar bölümlerin başlarında bir iki sayfa ikincil literatürden yararlandıktan sonra, II. Meşrutiyet döneminin yazarlarının görüşlerini kendisi de hiçbir yorum katmadan aynen aktarmaktadır. Görüşleri aktarılan kişiler kimdir, ne yapmıştır gibi hiçbir açıklama yapılmadan yazdıkları sıralanmıştır.

Yazar, "Mükemmel Bir Osmanlı Tarihi Yazmak" başlığıyla ele aldığı bölümde, II. Meşrutiyet dönemindeki tarihçilerin nasıl bir Osmanlı tarihi yazılabileceğine dair olan tartışmalarını aktarmaktadır. Fakat yazar kitabın değişik bölümlerinde kendisinin de ifade ettiği üzere bu dönemin Cumhuriyet dönemi üzerinde büyük bir etki bıraktığını iddia etmektedir. Halbuki Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, tarih yazımı Osmanlı'dan ziyade Osmanlı öncesi Türk tarihi ve Anadolu tarihi gibi konulara yönelecektir.

Kitaptaki dipnotların ve bazı terimlerin kullanılması ile ilgili de bazı şeyler göze çarpmaktadır. Mesela yazar ilk bölümde tarih kelimesinin tanımını ilk çağdan başlayarak Avrupalılar için ne anlama geldiğini anlattığı bölümde dipnotlar tek tek yazılmışken, İslam toplumunda ve Osmanlı Devleti'nde tarih tanımını verdiği bölümde dipnot vermekten kaçınmış, bölüm sonunda hangi kaynaklardan yararlandığını belirtmekle geçiştirmiştir durumu. Ayrıca dipnotlarda kullanılan II. Meşrutiyet dönemi dergilerinin tarihini yazarken hangi takvim olduğunu (Hicrî veya Rûmî) belirtmediği gibi bunların Miladî takvim karşılığını da yazmamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki, yazar kullandığı bir terimde standardı yakalayamamıştır. Çelen, kitabında sıkça kullandığı Umûmî Tarihçiliğin karşılığı olarak bazı

bölümlerde Evrensel Tarih terimini kullanırken bazı bölümlerde ise Dünya Tarihi terimini kullanmıştır. Bunların farklı anlama geldiği bilinmelidir.

Genel olarak şunu söylemek gerekirse, II. Meşrutiyet dönemi tarih düşüncesinin kendisinden önceki dönemden farkı neydi? Nasıl öyle bir düşünce oluştu? Kendisinden sonraki döneme mirası neydi? gibi soruların cevabı bu çalışmada yanıt bulmamaktadır.

Ama yazarın II. Meşrutiyet dönemindeki tarih düşüncesini ortaya koyabilmek adına yaptığı araştırmanın önemi göz ardı edilemez. Bu dönemde her ne kadar özellikle metot ile ilgili kitapların yokluğu söz konusu olsa da yazarın II. Meşrutiyet devrindeki dergilerde önemli bir araştırma yaptığı görülmektedir. Zira dipnotlarda görüldüğü üzere II. Meşrutiyet dönemindeki yayımlanmış dergilerin birçoğu taranmış ve tarih metodu ile ilgili makaleler araştırmacıların hizmetine sunulmuştur.

